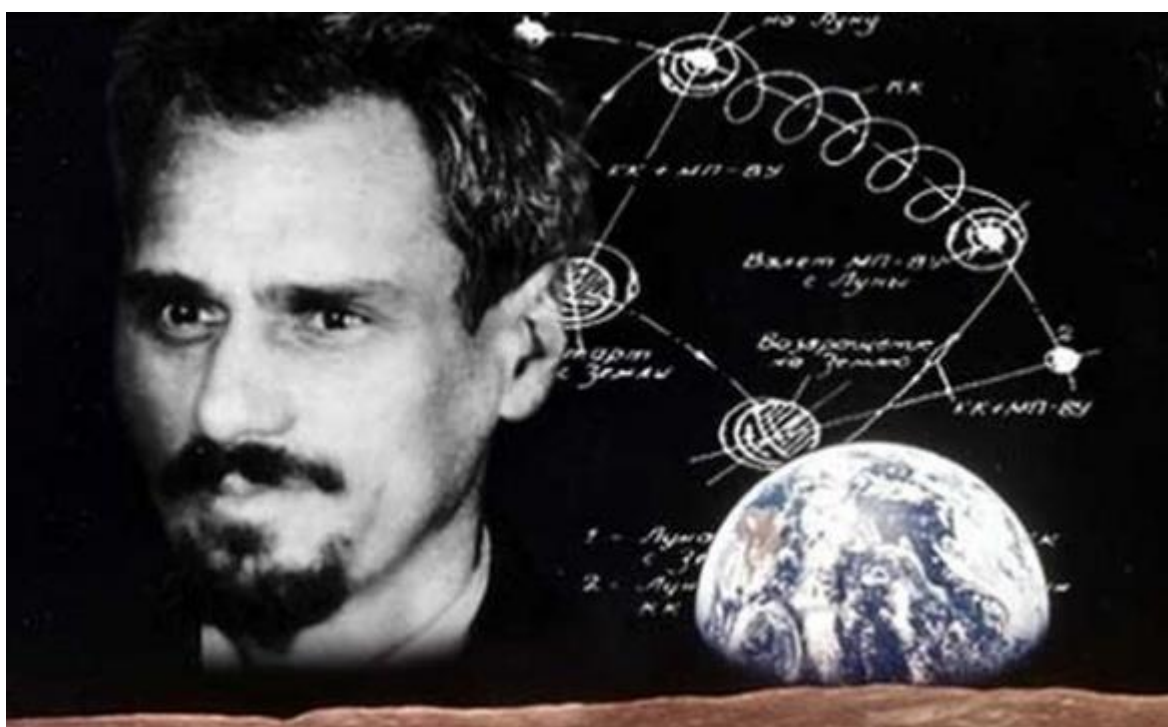

ДВА ІМЕНІ – ОДНА ДОЛЯ

**До 120-річчя від дня народженні Юрія Васильовича Кондратюка
(Олександра Гнатовича Шаргея)**

Управління культури Полтавської
обласної державної адміністрації

Полтавська обласна бібліотека
для юнацтва ім. Олеся Гончара

ДВА ІМЕНІ – ОДНА ДОЛЯ

**До 120-річчя від дня народженні Юрія Васильовича Кондратюка
(Олександра Гнатовича Шаргея)**

Бібліографічний покажчик

Полтава – 2017

Упорядник:

Картальова Любов Іванівна

Два імені – одна доля: до 120-річчя від дня народження Юрія Кондратюка (Олександра Шаргея) : бібліографічний покажчик / упоряд. Л. І. Картальова; обласна бібліотека для юнацтва ім. О. Гончара. – Полтава, 2017. - 21 с.

«Через терни до зірок» ішов геніальний вчений-винахідник, один з піонерів космонавтики, який змушений був жити під чужим ім'ям, ішов захищати рідну землю і мирне небо над нею, куди він прагнув усім своїм згорьованим серцем.

Бібліографічний покажчик містить розповідь і перелік літератури про життя і діяльність видатного полтавця. Хронологічні рамки відбору періодичних видань – 15 років. Матеріал не є вичерпним. Через неповне дослідження біографії вченого, у тексті можуть бути розбіжності чи неточності. Видання адресоване бібліотечним працівникам, старшокласникам, молодим, хто вивчає історію розвитку техніки, всім, хто бажає більше дізнатись про видатних людей полтавського краю.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
Основні дати життя Ю.В. Кондратюка – О. Г. Шаргея	5
ПОЛТАВЕЦЬ ВІД НАРОДЖЕННЯ	6
Полтавська родина	6
Батьки	7
Гімназист О. Шаргей	7
1916 – 1921 РОКИ	8
Громадянська війна	8
Зміна прізвища	9
Висновок комісії	10
ПІВЖИТТЯ ПІД ЧУЖИМ ІМЕНЕМ	10
Новаторство і винахідництво	10
Арешт	11
Проектування Кримської вітроелектростанції	12
Ю. КОНДРАТЮК І КОСМОНАВТИКА	13
Видання книги «Завоювання міжпланетних просторів»	14
Програма «Аполлон»	15
ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ Ю. КОНДРАТЮКА - О. ШАРГЕЯ	15
ЗАГИБЕЛЬ ВЧЕНОГО	16
ВИЗНАННЯ ПІСЛЯ ЗАБУТТЯ	17
ЛІТЕРАТУРА ПРО Ю. В. КОНДРАТЮКА - О. Г. ШАРГЕЯ	18
Електронний ресурс	20

ВСТУП

„... Піонер космічної діяльності Ю. В. Кондратюк – скарб світової науки, національне надбання українського народу»

В. Бар'яхтар

Упродовж багатьох років ім'я нашого земляка залишалось в тіні історії, замовчувалось через об'єктивні і суб'єктивні причини. З роками дослідники привідкрили таємничу завісу з його біографії, але деякі факти і донині залишаються невідомими. Цій людині довелося пройти через суцільний калейдоскоп незгод і поневірянь, крутих поворотів і драматичних подій, працювати машиністом, кочегаром, механіком, інженером, конструювати та впроваджувати нове обладнання. І завжди він залишав після себе винаходи, які довго служили людям. Та головною справою свого життя полтавець вважав дослідження космосу. Живучи далеко від наукових центрів і не маючи відповідної освіти, юнак за багато років до польотів людини на Місяць, зробив для цього відповідні розрахунки, якими і скористалися американці у 1969 році, відправляючи своїх астронавтів на цей історичний старт.

Вчений-самоучка, винахідник, теоретик ракетної техніки, він багато зробив для людства. Та 20 років жити і працювати йому судилося під чужим іменем, під чужим іменем померти, під чужим іменем увійти в історію. Так склалося життя.

Основні дати життя Ю.В. Кондратюка - О. Г. Шаргея

1897, 16 травня – народився О. Г. Шаргей (Ю. В. Кондратюк);

1910 – смерть батьків;

1910-1916 – навчання у 2-й чоловічій гімназії м. Полтави;

1916 – вступ до Санкт-Петербурзького політехнічного інституту;

1916 – мобілізація на фронт;

1918 – закінчення рукопису наукової праці „Петроградський рукопис”;

1919 – завершення другого варіанту рукопису „Тим, хто читатиме, щоб будувати”;

1925 – завершення рукопису „Завоювання міжпланетних просторів”;

1925-1930 – робота на спорудженні зернових елеваторів;

1926-1928 – отримання чотирьох патентів на винаходи:

- лічильник до автоматизації вагів,
- до випускної труби та ківш для елеваторів,

- елеваторний транспортер;

1929 – видання книги „Завоювання міжпланетних просторів”;

1930 – арешт;

1931 – інженер-конструктор ПБ при „Кузбасбуді” в м. Новосибірську;

1932-1934 – робота над ескізним проектом вітроелектростанції для будівництва в Криму;

1933 – відмова С. П. Корольову працювати головним теоретиком в ГВРР; 1935 – представлення до звання доктора технічних наук без захисту дисертації. Переслідування вченого експертизами;

1938 – подання заявок на чергові винаходи;

1941, 5 липня – вступ до народного ополчення в Москві;

1942, 22 лютого – вважається зниклим безвісти.

ПОЛТАВЕЦЬ ВІД НАРОДЖЕННЯ

Полтавська родина

21 червня 1897 року в Полтаві у флігелі будинку № 4 на Стрітенській вулиці народився хлопчик, якого назвали Олександром. Приймала пологи лікар-акушерка Катерина Кирилівна Даценко – рідна бабуся по батьковій лінії. Її другий чоловік (у першому шлюбі вона мала прізвище Шаргей), Яким Микитович Даценко – колишній земський лікар, а тепер статський радник, службовець казенної палати, казначейства, став хрещеним батьком малюка. Він був відомою людиною в медичних колах міста, вів активну громадську діяльність. У бабусі Катерини від шлюбу з Я. М. Даценком був син Володимир, який мав двох синів: Олександра, 1906 року народження і Анатолія, 1914 року народження. Маючи в родині двох Олександрів, Шаргея називали Сашком-великим, Даценка – Сашком маленьким. На той час, на початку ХХ століття, у Полтаві жили і працювали багато представників української і російської передової інтелігенції. І сім'я Даценків була серед них. Вони товаришували з відомим українським письменником-демократом Панасом Мирним, добре були знайомі з російським письменником В. Г. Короленком. Сашко, якого виховували бабуся і дідусь, зростав серед цих людей, спостерігав за їх життям, спілкувався. У домі була велика бібліотека. Дідусь і бабуся робили все, щоб дати онукові достойну освіту, яку він почав здобувати вдома. Коли 1915 року тяжко занедужала бабуся Катерина, Сашка-великого забрав у свою родину дядько Володя. Виділили йому окрему кімнату, де він працював над своїми кресленнями. За спогадами родичів, Сашко-великий був високим, худорлявим, чорнявим юнаком з проникливим поглядом глибоких карих очей. Був простим, доброзичливим, працюючим, чесним, добре фізично розвинутим та схильним до спартанського способу життя.

Батьки

Мати, Людмила Львівна, 1875 року народження, походила з давнього роду шведського генерала Шліппенбаха, учасника Полтавської битви 1709 року. Йому, полоненому вояку, було даровано титул російського дворянина, маєтки в Курляндії і чимало кріпаків. Людмила, як родовита дворянська дитина, отримала блискучу домашню освіту, могла викладати французьку мову й

географію у Києво-Подільській жіночій гімназії. Але відмовилась від дворянського титулу, підтримувала народовольців, приймала участь у різноманітних акціях протесту. 1896 року вийшла заміж за Гната Шаргея. А наступного року, будучи вагітною, взяла участь у демонстрації протесту, за що була арештована. У Лук'янівській в'язниці, куди її помістили, пережила фізичні знущання, кривду, через що тяжко захворіла. Її фізичний стан був підірваний. Лікувалась вдома, перебувала в лікарні для душевнохворих.

Дідусь по батькові, Шаргей Бенедикт, походив з литовського містечка Кретинген. Помер рано. 1873 року у нього з дружиною Катериною Кирилівною у Бердичеві народився син, якому вона дала українське ім'я Гнат, і католицьке по батькові Бенедиктович. («Шаргей» – слово арамейського походження, в івриті в нього є синонім «мейер», що в українському перекладі означає «світоч»).

Батько майбутнього вченого – Гнат Бенедиктович Шаргей – навчався в Київському університеті, разом з дружиною також брав участь у демонстраціях. Рятуючись від переслідувань за ту сумну березневу демонстрацію 1897 року, змушений був міняти місця свого перебування. Побував у Німеччині, в Одесі, Петербурзі. Сином зовсім не опікувався, той ріс напівсиротою. Перебуваючи в Петербурзі, де він тоді навчався і працював статистом, 1909 року створив сім'ю з колегою по роботі Оленою Гіберман (Карєєвою), яка в подальшому відіграла певну роль в житті сина Олександра. У Гната та Олени народилась донька Ніна. 1910 року невиліковно хворий Гнат Бенедиктович приїхав до Полтави разом з новою дружиною і донькою. Та недовго тривало побачення батька з сином Олександром. Цього ж року він помер. Олена з донькою Ніною виїхала в Петербург. 13-річний підліток залишився у дідуся з бабусею.

Гімназист О. Шаргей

Коли прийшов час навчатись, то з двох чоловічих гімназій, які на той час діяли в Полтаві (гуманітарного і технічного профілю), юнак обрав Другу чоловічу гімназію (тепер корпус № 1 Полтавського педагогічного університету по вул. Остроградського, 2). Раніше туди

приймали лише дітей дворян, а потім правила змінилися, і навчатись тут могли добре підготовлені діти всіх станів і віросповідань. На вступних іспитах 13-річний Сашко показав себе якнайкраще, що дало йому змогу стати учнем третього гімназичного класу. Учитель гімназії В. С. Оголевець згадував обдарованого і цілеспрямованого учня: «Він мав дивні здібності в галузі математики та інших точних наук». Допитливий гімназист самостійно опрацьовував багато літератури, придумував і «винаходив» уже винайдене: водяну турбіну..., гусеничний автомобіль, безпружинні центробіжні ресори, автомобіль для їзди нерівною місцевістю, вакуум-насос особливої конструкції, барометр, годинник з тривалим заводом, електричну машину змінного струму високої потужності, парортутну турбіну і багато іншого. Деякі речі були частково технічно не практичні, частково уже відомі, деякі потребували подальшої розробки і втілення. Та він не полишав свого захоплення. 1914 року 17-річний Олександр Шаргей прочитав фантастичний роман німецького письменника Б. Келлермана «Тунель», в якому ішлося про будівництво тунелю під Атлантикою між Європою і Америкою та про політ за межі Землі. Ця книга зацікавила його, і він записав у своєму щоденнику: «Було таке, що негайно слідом за його прочитанням я почав опрацьовувати, наскільки дозволили мої сили, майже одночасно дві теми: пробивання глибокої шахти для дослідження надр Землі й утилізація теплоти ядра за межами Землі... Тема про глибоку шахту швидко вперлася в неможливість для мене провести відповідну експериментальну роботу. Тема ж про космічний політ виявилася набагато вдячнішою, допускаючи теоретичні дослідження, і захопила мене на тривалий час». Легко засвоюючи гімназичний курс, Олександр, також, був всебічно розвинений: з однолітками грав у футбол, катався по Ворсклі на човні, плавав, катався на ковзанах. Любив жарти, тонко розумів гумор, рано пристрастився до музики, багато і вдумливо читав. Закінчив Полтавську гімназію срібним медалістом, маючи лише дві «четвірки» – з латині та словесності.

1916 - 1921 РОКИ

Громадянська війна

Срібний медаліст 2-ї Полтавської чоловічої гімназії Олександр Шаргей одержав право вступити у вищий учбовий заклад без іспитів. Юнак обрав механічне відділення Санкт-Петербурзького політехнічного інституту імені Петра 1. Починав навчання разом з Леонідом Говоровим, майбутнім Маршалом Радянського Союзу. Оселився у своїй мачухи О. П. Карєєвої в окремій невеличкій кімнаті. Відгоді у Олександра встановилися родинні стосунки з Оленою Петрівною і сестрою Ніною. Надалі він завжди піклувався про їхнє благополуччя. На жаль, одержати вищу освіту не вдалось, студентом вдалось побути лише два місяці. Перша світова війна була в розпалі і юнака 11 листопада 1916 року мобілізували і направили на курси прапорщиків при одному з юнкерських училищ. Закінчив прапорщиком уже Петроградське військове училище у березні 1917 року і був направлений командиром взводу на Закавказький фронт. Туреччина. Там його застав Брестський мир. Демобілізованого прапорщика царської армії Олександра Шаргея дорогою додому під загрозою розстрілу

мобілізували в офіцерський полк генерала Корнілова. Воювати зі своїм народом не хотів, кар'єра військового його не цікавила і невдовзі, у травні 1918 року, він самовільно залишив службу. Долаючи небезпечні перешкоди, Олександр дістався до окупованої німцями Полтави. До того часу бабуся Катерина Петрівна померла, а дідусь переїхав у свій Зіньківський повіт. В умовах окупації та гетьманщини юнакові було небезпечно з'являтися на вулицях міста і він більше часу проводив за книгами у свого друга дитинства Миколи Скриньки на вулиці Гоголя, 15. Працював над космічними кресленнями, писав посібники для початківців інженерів-будівельників. Влітку переїхав до Києва, де до того часу поселилася його мачуха з дочкою. До осені в місті панувала гетьманська влада, у листопаді – Уряд УНР. У цей час Шаргей, за деякими спогадами, служив у Симона Петлюри. З приходом денікінських військ у серпні 1919 року знову потрапив під загальну мобілізацію в Добровольчу армію, яка хотіла повернути монархію. Там зустрів Бориса Арабажіна, якого добре знав з дитинства і якого призначили начальником санітарно-тифозного вагона, який їхав до Одеси. Він взяв його санітаром в ешелон для поранених. І цього разу Олександр Шаргей знову став дезертиром. За домовленістю з Борисом, по дорозі в Одесу на станції Бобринській, що неподалік Сміли, Олександр «відстане» від поїзда. На кінцевій зупинці товариш візьме його і свої документи і також втече. Але той захворів на тиф і помер. О. Шаргей залишився без документів. У цьому місті жила мати Бориса, яка прийняла його як рідного сина. Її чоловік В. В. Радзевич, який працював на станції лікарем, влаштував втікача мастильником та причіплювачем залізничних вагонів, а згодом і механіком націоналізованого парового млина та олійниці у містечку Мала Виска, якими керував знайомий Радзевичів, колишній офіцер Іван Лашинський. Тут Олександр отримав пристановище і роботу. Невдовзі здібного механіка помітили і запросили працювати на цукровий завод. Звідси посилав продовольчі посилки родичам у Київ, де в той час лютував голод. Так він пропрацював до початку 1921 року.

Зміна прізвища

У середині 1920 року у Києві встановилась радянська влада. З її приходом багатьох мобілізованих до армії Денікіна було, як відомо, страчено. А офіцер, «денікінець», прапорщик тим паче міг бути серед таких. Небезпека чатувала і його рідних. Шаргей був чужим і для червоних (бо – білий офіцер), і для білих (бо – дезертир). Щоб уберегти залюбленого в науку пасинка від трагічних наслідків, убезпечити його життя, мачуха порадила Олександрю змінити прізвище. За спогадами його сестри Ніни Гнатівни Шаргей, її мати роздобула документ про народження студента Київського університету Георгія (Юрія) Васильовича Кондратюка, який помер від туберкульозу. А допомогли їй у цьому київські знайомі. Одна з них – В. Г. Тучапська-Крижанівська, яка пам'ятала талановитого юнака ще з Полтави. Тепер вона мешкала у Києві, працювала вчителем. Вона і дістала ці документи разом з учителем Володимиром Васильовичем Кондратюком, старшим братом Юрія, який помер 1 березня 1921 року. У цій школі, де викладали В. Г. Тучапська-Крижанівська та В. В. Кондратюк, училася сестра Ніна Шаргей.

Олександр Шаргей завжди із самопожертвою ставився до своєї мачухи та сестри Ніни. Тому не встояв перед наполегливим проханням О. П. Карєєвої. І, побоюючись за свою подальшу безпеку, **15 серпня 1921 року Олександр Гнатович Шаргей став Юрієм Васильовичем Кондратюком**, людиною без небезпечного минулого – уродженцем м. Луцька Волинської губернії, 1900 року народження, міщанином. У жовтні він під новим прізвищем став на військовий облік як рядовий, ненавчений. Відрікся не тільки від імені, а і від інженерної освіти. Та постійно працював над дослідженням міжпланетних просторів.

Містифікація із чужим ім'ям породила страх, і в 1922-му році Шаргей-Кондратюк зважується на божевільний крок – тікати до Німеччини, щоб здобути освіту. Повернувся через чотири місяці хворим на тиф. Затриманого і ослабленого, після короткочасного перебування за ґратами, чекісти відправили його додому помирати. Повернувся до Малої Виски на посаду котельника паровичні. З тих пір він став людиною без біографії. І почалося «переховування» від самого себе.

Висновок комісії

Мачуха до самої смерті не зізнавалася, що Кондратюк і її пасинок – одна й та ж особа. І лише у 1977 році, за два роки до своєї смерті, сестра Ніна Шаргей, котра мешкала у Києві на вулиці Саксаганського, відкрила цю таємницю комісії академіка Г. С. Писаренка. Часи були вже не ті, і висновок комісії говорив: «При зміні прізвища Олександром Шаргеєм, здійсненій під тиском обставин, ним не було, та й не могло бути вчинено ніякого криміналу». Але вперше вголос про Кондратюка-Шаргея було заявлено на урочистостях з нагоди його 90-річчя 12 червня 1987 року. Тоді ж відбулась презентація фільму космонавта В. Севастьянова про Ю. Кондратюка «Что в имени тебе моем?», де, як тоді було можливо, об'єктивно показаний трагічний шлях Олександра Шаргея, знаного під іменем Юрія Кондратюка.

ПІВЖИТТЯ ПІД ЧУЖИМ ІМЕНЕМ

«Коли знайомишся з працями Юрія Кондратюка – і не тільки з книгами із теорії космонавтики, ... – то вражає, перш за все, надзвичайна оригінальність мислення».

Б. Раушенбах

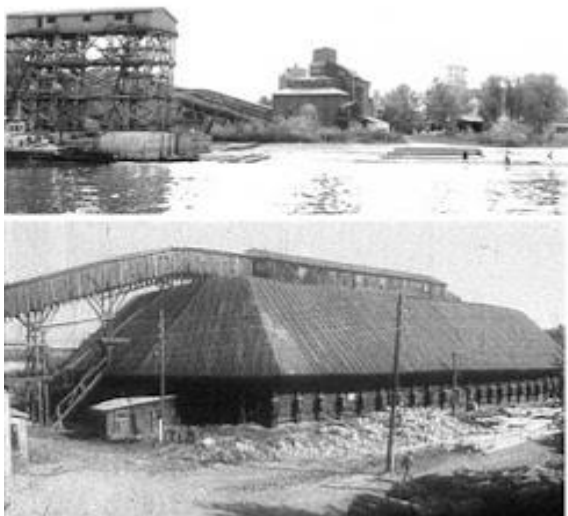

Зміна прізвища змусила Кондратюка-Шаргея приховувати своє минуле і в будь-який момент чекати арешту. Почалися поневіряння. Через тяжке післявоєнне життя доводилось часто змінювати місця проживання, братися за будь-яку роботу, яка могла б прогодувати його і родину. Працював кочегаром, вантажником, підсобником.

Широка географія місць його роботи. Довгий час працював на півдні України, на Кубані, Північному Кавказі. Новоявлений Юрій Кондратюк спочатку (1925 року) оселився на станції Криловській Краснодарського краю, де отримав роботу механіка на хлібному елеваторі. Працюючи в системі «Союзхліб», у жовтні 1926 року на півроку був переведений на будівництво нового елеватора, що на станції Ельхотово в Північній Осетії. Далі його чекала робота з експлуатації, ремонту, проектування й будівництва зерноскладів у Західному Сибіру, він обіймав різні посади: від техника-механіка на елеваторі до помічника районного інженера у крайовій конторі «Хлібобуду». Він постійно знаходився у відрядженнях по Омській і Новосибірській областях та Алтаю. Робота виснажлива і неспокійна. Кондратюк вів спартанський спосіб життя: спецівка – влітку, козух – взимку.

Новаторство і винахідництво

Де б не працював полтавець, він завжди залишав після себе ряд відкриттів, нестандартні рішення. За його кресленнями споруджувались елеватори, зерносушарні, комори, він розробив проекти: баштового залізобетонного копра, трубчатої вежі з вантами, елеватора для вуглезбагачувальної фабрики, метод використання вугілля шляхом його спалювання у надрах тощо. Тоді ж у місті Камінь-на-Обі побудував без жодного цвяха знаменитий елеватор, який назвав «Мастодонт», місткість якого – 10 тис. тонн. Це було справжнє технічне чудо. Будівля простояла майже 60 років, і згоріла в середині 1980-х років.

Арешт

1930 року О. Шаргей-Кондратюк за неправдивим звинуваченням був засуджений на три роки перебування у концентраційному таборі. Його та ще кількох співробітників звинуватили у здійсненні контрреволюційної шкідницької діяльності на займаних ними посадах, затягуванні строків будівництва об'єктів, розміщенні їх без урахування економічних потреб, згадали «Мастодонт» і т. ін. Посадили до одиночної камери і піддали низці допитів. За спогадами його родича А. Даценка, на першому ж допиті в ДПУ 2 серпня Юрій Васильович, не вагаючись, назвався українцем. 18 листопада 1931 року перебування в таборі було замінено на висилку до Західного Сибіру. Там, в Новосибірську, його направили

працювати в спеціалізоване Бюро № 14 для в'язнів-інженерів по проектуванню вугільних підприємств. Тут він випадково ознайомився з умовами конкурсу на краще проектування потужної Кримської вітроелектростанції. Зробив ескізи, розрахунки, відправив спеціалістам «на волю». Завдяки новаторським пропозиціям і сприянню С. Орджонікідзе, ученого звільнили достроково і залучили до реалізації незвичайного проекту.

Проектування Кримської вітроелектростанції

У травні 1933 року інженер-конструктор потрапив у філіал Інституту промислової енергетики міста Харкова, тодішньої столиці України.

Влітку цього ж року Ю. Кондратюк-О. Шаргей побував у Полтаві, гостював у тітки Марусі. Що став Юрієм Кондратюком, не розповів. Дізнавшись від неї, що його двоюрідні брати працюють у галузі «оборонки», він, очевидно, боячись зашкодити їхнім анкетам власною, говорив, що займається дуже цікавою справою, але адреси своєї не залишив.

Проект вітроелектростанції Ю. Кондратюк виконував у співавторстві з П. К. Горчаковим та М. В. Нікітіним. Її потужність мала бути 12 тис. кВт (у той час як зарубіжні аналоги обмежувались сотнею), вітрова щогла – заввишки 160 м., діаметр трьохгвинтового пропеллера – 80 м. 1937 року почалось будівництво вітроелектростанції. А в Україні почались криваві репресії. Загинув С. Орджонікідзе. І відразу недруги звинуватили Кондратюка в гігантоманії, авантюризмі. Будівництво вітроелектростанції на Ай-Петрі зупинилось, а самого винахідника відкликали до Москви. В Наркомтехпромі СРСР йому доручили розробку проектів малопотужних вітроелектростанцій, вітродвигунів для

колгоспних тваринницьких ферм. Це була чи кара, чи глум. Там він пропрацював до 1939 року.

Щоб врятувати Ю. Кондратюка для науки, професор В. П. Ветчинкін з групою відомих вчених клопотались про присвоєння йому honoris causa ступеня доктора технічних наук. ВАК зажадав характеристику. Характеристика була схожа на донос, і у присвоєнні звання йому було відмовлено.

Розрахунки залізобетонних веж підвищеної висоти збереглися і були використані під час спорудження телевізійної башти в Останкіно. Співробітник Ю. Кондратюка і співавтор Проекту ВЕС М. В. Нікітін за проект телевежі серед інших отримав Ленінську премію.

Життя змусило Юрія Васильовича Кондратюка-Шаргея займатися питаннями, що не стосувались освоєння космічного простору, але, як він сам писав, усе, чим займався крім космосу, було лише способом заробити грошей для подальших досліджень виходу в неземний простір.

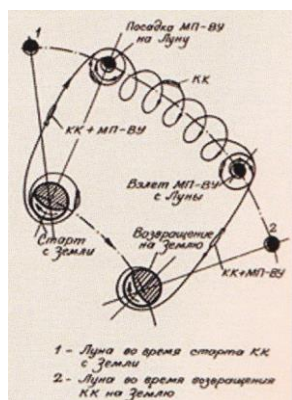
Ю. КОНДРАТЮК І КОСМОНАВТИКА

«Це була яскрава особа, дуже діяльна, ініціативна, талановита людина. Неспокійна по натурі, яка весь час шукала щось нове, нове не щось взагалі, а саме своє нове, знайшла його і присвятила цьому своє життя».

Академік В. П. Глушко

Захопившись ще у гімназичні роки думкою про польоти на Місяць і планети Сонячної Системи, юний гімназист взявся за розроблення теорії космонавтики – по суті ще неіснуючої науки. Завів особливий зошит, у якому записував свої перші думки і розрахунки, що стосувались польотів у простори Всесвіту. До квітня 1917 року у чотирьох зшитих зошитах у клітинку набралось 104 сторінки унікального матеріалу, написаного олівцем. Цей рукопис, що містить ідеї і науково-технічні рішення світового рівня і значення, він закінчив уже прапорщиком Петроградського військового училища. Не маючи уявлення про праці інших авторів з проблем міжпланетних сполучень, він самостійно розв'язав раніше відомі питання власним оригінальним шляхом. Юнакові на той час було 19 років.

У своїй праці гімназист дійшов висновку про можливість подолання земного тяжіння за допомогою польоту на ракеті з реактивним двигуном на рідкому паливі, який постійно скидає ступені. Іншими словами, це був прообраз багатоступінчастої ракети. Юнак вивів основну формулу руху ракети, аналогічну формулі Цюлковського, але довів її іншим методом, провів дослідження траєкторії вильоту з Землі і польоту до Місяця та планет

Сонячної системи. Упродовж наступних двох років О. Шаргей-Кондратюк працює над другим рукописом «Тим, хто читатиме, щоб будувати» – найбільш багатоплановою науковою працею. Півтори сотні рукописних сторінок містили розділи зі схемами, малюнками. Тут набули подальшого розвитку економічні способи вильоту космічного корабля з Землі, стабілізації його руху, керування польотом. Внесені пропозиції щодо багатоцільового використання сонячної енергії, концентрованої за допомогою розгорнутих у космосі дзеркал, висловлено ідею застосування дзеркал для безпроводного телеграфу. Запропоновано використання шлюзу для виходу у відкритий космос у скафандрах. Вказані способи боротьби з перегріванням корабля. Учений також розглядав проблему гравітаційних полів і взаємних рухів небесних тіл при польоті корабля, знайшов рішення методів боротьби з впливом на екіпаж невагомості, подав багато інших пропозицій.

1924 року наш Кондратюк завершив роботу над третім варіантом рукопису «Про міжпланетні подорожі». І тільки згодом нарешті познайомився з працею К. Цюлковського «Дослідження світових просторів реактивними приладами». Розчарований повторним

відкриттям, він все ж із задоволенням відмітив, що хоч і повторив попередні дослідження, але іншим методом, а також зробив і нові важливі внески до теорії польоту. 1925 року по дорозі на Північний Кавказ Ю. Кондратюк заїхав до Москви, зустрівся з видатним вченим, інженером-механіком В. П. Ветчинкіним і передав свою працю на рецензування. Офіційний відгук на рукопис «Про міжпланетні подорожі» був схвальний в цілому, за винятком деяких змін і доповнень. І уже восени 1926 року IV варіант під назвою «Завоювання міжпланетних просторів» автор направив на остаточне редагування і видання у Москві, до «Головнауки». Того ж року газета «Вечерняя Москва» написала про молодого талановитого вченого, зокрема: «Головнаука вирішила видати роботу т. Кондратюка, доручивши її редагування компетентному вченому. Разом з тим «Головнаука» висловлюється за надання т. Кондратюку можливості працювати у вибраній галузі». Та обіцянка не була виконана. Була відмова у виданні книги навіть коштом автора.

Видання книги «Завоювання міжпланетних просторів»

1928 року за черговий свій винахід Юрій Васильович одержав винагороду, і це дало йому змогу у січні 1929 року видати в Новосибірську власним коштом свою книжку «Завоювання міжпланетних просторів» тиражем 2000 примірників за редакцією професора В. П. Ветчинкіна. Зміст книги, крім передмов, складався із 13 розділів. В останньому був розроблений план попередніх експериментів та їх послідовність. Все це показувало глибину і значущість теоретичних досягнень Юрія Васильовича Кондратюка в галузі ракетної техніки. Автор надіслав книжки К. Е. Цюлковському з дарчим написом, професору М. А. Риндіну. Його біографія і анотація до книги була опублікована в космічній енциклопедії «Міжпланетні сполучення», він листувався з відомим популяризатором науки Я. Й. Перельманом, який написав про нього у книзі «Міжпланетні подорожі». Учені Європи також не залишили вихід книги поза увагою. Ім'я Ю. В. Кондратюка було серед діячів ракетної справи. Йому писали листи із запрошенням працювати в цій галузі. Він не відповідав на пропозиції. Його перехід на роботу до Групи вивчення реактивного руху (ГВРР) в Газодинамічній лабораторії в Ленінграді був особливо бажаний. На запрошення у 1933 році начальника ГВРР С. П. Корольова знову прозвучала відмова. Він не тільки відмовився від пропозиції займатись найулюбленішою справою, а й взагалі відійшов від будь-якої діяльності в галузі ракетної техніки і міжпланетних сполучень. Уже злетіла ракета «09», відкривалися перспективи великої роботи... Та коли прочитав запитання обов'язкової анкети, зрозумів: заповнивши її, він підпише собі смертний вирок. Родослівні всіх учасників проекту перевіряли до сьомого коліна, тож могли вплинути і шведське коріння, і офіцерські погони, і зміна прізвища. Відмовився від мрії, від можливості відкрито зайнятися справою усього свого життя. До того ж йому відмовили у присвоєнні докторського ступеня через

недостатню кількість наукових робіт. І він остаточно переконався, що мріям його збутися не судилося.

Програма «Аполлон»

Але мрії його таки збулися. Місячний проект Джона Хуболта – не що інше, як космічна траса Ю. Кондратюка. Його ім'я стало широко відомим саме після успішного польоту на Місяць американських астронавтів у 1969 році. Розрахунки польоту ракети на Місяць, запропоновані ним багато років тому, повністю були повторені «Аполлоном». Схема висадки на місячну поверхню методом відділення посадкового модуля від основного корабля було запропоновано юним полтавцем ще у 1918 році, за 50 років до старту «Аполлона» з мису Канаверал. Після висадки американських астронавтів на Місяць учений Лоу зізнався: «Ми розшукали маленьку, мало чим примітну книжечку, видану в Росії одразу після революції. Автор її, Юрій Кондратюк, обґрунтував і розрахував найекономічнішу схему польоту на Місяць з поверненням на Землю. Цією схемою ми і скористалися». А ще американці скромно визнали, що відкриття Кондратюка зекономило їм мільярди доларів. Джон Хуболт, який очолював групу фахівців НАСА з розробки і здійснення проекту «Аполлон» писав: «Коли в липні 1969 року я стояв на мисі Канаверал, де стартував «Аполлон», який доставив астронавтів на Місяць і забезпечив вихід першого землянина на місячну поверхню, я згадував одну-єдину людину: Юрій Кондратюк, особистість унікальна, видатна, без якої людство, освоївши космічні апарати, ще довго залишалось би на навколоземних орбітах».

Після заяви керівників Проекту про прочитання книги російського механіка-самоучки, в СРСР почалися справжні його пошуки, які вело тодішнє КДБ. У Полтаві знайшли старого вчителя В. Оголевця, і той упізнав на фото колишнього учня Сашка Шаргея. Коли з'ясувалось справжнє авторство робіт, спеціальні комісії звіряли почерки Кондратюка і Шаргея. І, переконавшись, що автором робіт дійсно був О. Шаргей, справжнє прізвище вченого-самородка не відновили. Була тільки вказівка змінити рік народження Ю. Кондратюка: замість 1900 року друкувати 1897 – рік народження Олександра Шаргея.

ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ Ю. КОНДРАТЮКА - О. ШАРГЕЯ

Особисте життя не складалось. Він ніколи не був одружений, не мав дітей (принаймні, офіційно). Ще в Полтаві у Олександра Шаргея була закохана одна з перших місцевих красунь, донька німецького промисловця Хартмана, котрий мав у місті власну справу в галузі сільськогосподарської техніки. Лютувала Перша світова війна, і, щоб уникнути гіршого, їхня родина виїхала на батьківщину, в Ашафенбург. Віка кликала коханого із собою, але Сашко відмовився. Можливо, від сімейного щастя чи від наукової кар'єри. Та і як би склалося його життя в Німеччині, адже там були свої випробування – наближалась диктатура нацизму. Все сталось, як мало бути. У прощальному листі дівчина залишила повний розпачу рядок: «Невже між нами, дорогий Сашенька, все-все скінчилося?!». Не

склалось... Та на його столі, де б він не жив, завжди було фото дівчини у білій блузіці – Віки Хартман. Це фото багато хто бачив аж до його відправлення на фронт у 1941 році.

Заробляв Юрій Кондратюк багато, але гроші витрачав на друзів, родичів, знайомих. На себе витрати йому здавались блюзнірською справою. Друзі згадували, що полтавець не вживав жодних спиртних напоїв, навіть пива, мав прекрасне почуття гумору, писав вірші, був по-справжньому інтелегентним, вихованим у кращих дореволюційних традиціях. І, як генію, йому була притаманна неухважність. Його співробітники згадували, що виглядав він старшим свого офіційного віку: сива борода, сива, вічно скуйовджена шевелюра – від звички, роздумуючи, куйовдити волосся логарифмічною лінійкою, мав пронизливий погляд.

Учений дуже цінував дружбу. Можливо, тому не зміг освідчитись Ользі Горчаковій, дружині свого керівника і друга Петра Горчакова. Він їй симпатизував, але, за спогадами, роману не було. Сім'я ця була для нього рідною, в ній він знайшов затишок, якого ніколи не мав. Як згадувала О. Горчакова, Юрій Кондратюк з великою повагою ставився до жінок. По-справжньому був закоханий в одну жінку – Зою Ценіну, в якій він купив квартиру. У них був навіть короткий бурхливий роман. Але вони були різними. Красуня не схотіла мрійника, у неї були інші виміри в житті. А добрий, щирий Юрій, який заради друга готовий був зняти останню сорочку, їй не підходив. Отримавши відмову від коханої жінки, Кондратюк виселився з квартири в Новосибірську, попросився і більше вони не бачились. Із Новосибірська переїхав до Москви. Тут познайомився з Галиною Плетньовою, яка стала останньою його симпатією. Зустрілися вони незадовго до війни, почали жити разом. Із фронту він писав жінці листівки, які вона зберігала.

ЗАГИБЕЛЬ ВЧЕНОГО

Літо 1941 року. Німецькі фашисти шалено рвуться до Москви. У червні Ю. Кондратюку виповнилося 44 роки. 6 липня він записався добровольцем до народного ополчення. Зі спогадів Б. І. Романенка, який згодом став його біографом: «Одержали зарплату і поїхали на Смоленську площу. Там у школі був збірний пункт полку ополчення. Його записали на літеру «К», мене на літеру «Р», у нього номер за списком 29-й, у мене 34-й. Нічого нам не видавали – ні обмундирування, ні зброї, ні харчів. Нічого! Вишикували в колону по чотири і... Спершу по Можайському шосе, потім по Мінському... Пройшли чотириста кілометрів у район міста Кірова Калузької області».

Був Юрій Васильович рядовим телефоністом роти зв'язку 2-го стрілецького полку 21-ї Московської дивізії Київського району 33-ї Армії Резервного фронту. Потім став командиром відділення, згодом – помічником командира взводу зв'язку. Під час одного з боїв він мав знайти місце пошкодження телефонного кабеля. З того завдання не повернувся. Певний час вважали, що загинув він на початку 1942 року. Свідченням цього є збережена поштова листівка, датована 2 січня 1942 року і адресована москвичці Галині Плетньовій. Надісланий за вказаною адресою 6 січня лист повернувся з приміткою «По невозможности вручения...». Але знайдений Б. Романенком підлеглий Ю. Кондратюка С. К. Дергунов

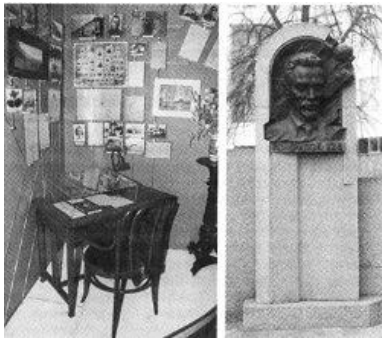
повідомив, що бачив його пораненим 22 лютого. Це додало ще кілька тижнів його життя. А наприкінці лютого ще один поранений зв'язківець засвідчив, що Кондратюк убитий у боях. Офіційно – пропав безвісти.

Могила Ю. В. Кондратюка-Шаргея не знайдена. Тому виникли декілька версій щодо його смерті. Але це тільки версії. Багато чого ще не з'ясовано. Ведеться пошуково-дослідницька робота з відновлення біографії, творчої і наукової діяльності вченого-полтавця Олександра Гнатовича Шаргея – Юрія Васильовича Кондратюка.

ВИЗНАННЯ ПІСЛЯ ЗАБУТТЯ

«Він заслуговує на вдячну пам'ять сучасників і нащадків».

Д. Хуболт

1967 року у Празі на з'їзді Міжнародного астрономічного союзу було затверджено рішення АН СРСР про те, щоб один із кратерів на зворотньому боці Місяця назвати іменем Кондратюка. Міжнародний планетний центр затвердив назву малої планети-астероїда № 3084 «Кондратюк». «Юрій Кондратюк» – золотом записано в залі слави Космічного музею НАСА серед імен кількох десятків землян, які найбільше зробили для прориву людства в космос. На знак великої поваги і вдячності до видатного інженера з України, американський астронавт Ніл Армстронг (1930-2012) відвідав будинок, у якому працював Юрій Кондратюк, взяв пригорщу землі та промовив: «Ця земля для мене має не меншу цінність, ніж місячний ґрунт». Його ім'ям названа траса («Траса Кондратюка»), рухаючись по якій, ракета з людиною вперше потрапила на Місяць.

1995 року ХХУІІІ сесія ЮНЕСКО прийняла рішення про святкування 100-річчя Кондратюка-Шаргея, Полтавському державному технічному університету було присвоєно його ім'я, тут відкрита меморіальна кімната-музей видатного підкорювача космічних просторів. 1998 року у місті Горішні Плавні (Комсомольськ-на-Дніпрі) відкрито перший в Україні пам'ятник-бюст вченому. У Санкт-Петербурзі його справжнє прізвище висічене на меморіальній дошці, прикріпленій на будинку, в якому жив інженер-механік. Музей авіації і космонавтики у Полтаві носить ім'я Юрія Кондратюка. Фонд музею має близько 900 архівних його справ. Біля будинку музею встановлено пам'ятник-барельєф вченому. На його честь випущені пам'ятні медалі, значки, поштові листівки, його ім'ям названі вулиці в населених пунктах, де він жив і працював. За життя Ю. В. Кондратюк-О. Г. Шаргей не шукав слави. Слава сама знайшла його.

ЛІТЕРАТУРА ПРО Ю. В. КОНДРАТЮКА-О. Г. ШАРГЕЯ

Даценко, А. В. Жизнь в творческом горении / А. В. Даценко. – К., 1986. – 48 с. – (Новое в науке, технике, производстве).

Даценко, А. В. Юрий Кондратюк (Александр Шаргей) – сын Украины, Полтавы : биограф. докум. повесть / А. В. Даценко. – 2-е изд. – Полтава : Полтава, 1997. – 9 с.

Даценко, А. В. Я полечу туда : докум. повесть / А. В. Даценко. – Харьков : Право, 1989. – 271 с.

Дормідонтов, А. Г. Творець місячної траси: до 100-річчя з дня народження українського піонера космонавтики Ю. В. Кондратюка (О. Г. Шаргея) / А. Г. Дормідонтов. – К., 1997. – 54 с.

Космічні і земні орбіти Ю. В. Кондратюка (О. Г. Шаргея). – Дніпропетровськ : Січ, 1996. – 405 с.

Людина. Земля. Космос : матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Ю. В. Кондратюка. – Полтава : ІВМЦ «Освіта», 1997. – 132 с.

Романенко, Б. И. Юрий Васильевич Кондратюк / Б. И. Романенко. – М. : Знание, 1988. – 64 с. – (Новое в жизни, науке, технике. Сер. «Космонавтика, астрономия», № 48).

Юрій Кондратюк = (Yuri Kondratyuk) : посібник / уклад. Л. В. Данилюк. – Полтава : Полтава, 1997. – 15 с.

Александр Шаргей (Юрий Кондратюк) (1897-?) // Сто великих украинцев. – К., 2007. – С. 389-392.

Гончар, О. Геній в обмотках : [оповідання] / О. Гончар // Гончар, О. Т. Твори: в 7 т. – К., 1988. – Т. 6. – С. 276-290.

Граб, В. Кондратюк Юрій Васильович (справж. – Шаргей Олександр Гнатович) / В. Граб // Реабілітовані історією. Полтавська область : у 27 т. – Київ–Полтава, 2007. – Кн. 5. – С. 196-202.

Кондратюк Юрій Васильович (1897-1942) // Шаров І. 100 видатних імен України. – К., 1999. – С. 77-80; Альманах пошани й визнання Полтавщини. – Полтава, 2003. – С. 102-103; Халимон В. Полтавщина очима краєзнавця. – Полтава, 2009. – С.47-52.

Кондратюк Юрій Васильович (1897-1941): надзвичайно оригінальне мислення // Шаров І. Вчені України: 100 видатних імен. – К., 2006. – С. 167-170.

Кондратюк Юрій Васильович. Український винахідник // Провідники духовності України / за ред. І. Ф. Кураса. – К., 2003. – С. 445-446.

Кондратюк Юрій Васильевич – Шаргей Александр Игнатъевич. 1897- 1942 // Краснящих А. История в лицах и событиях. – Харьков, 2008. – С. 197- 198.

Космічні траси Юрія Кондратюка // Волосков В. Подорож Полтавщиною з монетою в руках. – Полтава, 2008. – С.124-135.

Кочерга, Н. К. Кондратюк Юрій Васильевич (справж. – Шаргей Олександр Гнатович (09(21). Об. 1897, Полтава – лютий 1942, с. Кривцово Орлов. обл., РФ) / Н. К. Кочерга // Енциклопедія Сучасної України. – К., 2014. – Т. 14 (Кол-Кос). – С.270-271.

Мельничук, Г. Місячний кратер Кондратюка : Юрій Кондратюк (1897- 1942) // Мельничук Г. 1000 незабутніх імен України. – К., 2005. – С. 118-120.

Могильний, Л. П. Кондратюк Юрій Васильевич: вчений-винахідник, теоретик космічних досліджень, піонер ракетної техніки / Л. П. Могильний // Діячі науки і культури України: нариси життя та діяльності / за заг. ред. А. П. Коцура. – К., 2007. – С. 192-195.

Сорока, М. Феномен Юрія Кондратюка / М. Сорока // Відкриття. Пошуки. Знахідки : альманах. – К., 1989. – С. 78-79.

Цебрій, В. Постать космічна і... суперечлива / В. Цебрій // Цебрій В. Полтавський пантеон. – Полтава, 2008. – С. 52-56.

Юрій Васильевич Кондратюк (Олександр Ігнатович Шаргей) // Видатні українці. – Харків, 2008. – С. 112-113.

Бровченко, В. Дивний чоловік : [вірш] / В. Бровченко // Літературна Україна. – 2010. – 16 верес. – С. 5.

Вівчарик, О. Перерваний політ, або Всупереч долі місію виконано / О. Вівчарик // Голос України. – 2016. – 8 верес. – С. 21.

Гринь, Г. Світло незгасної зорі / Г. Гринь // Зоря Полтавщини. – 2007. – 10 січ. – С. 4.

Классова, О. Людина нізвідки / О. Классова // Шкільна бібліотека. – 2007. – № 5. – С. 15-18.

Лазурко, Г. Штучні супутники Землі. Перша космічна швидкість. Розвиток космонавтики / Г. Лазурко // Фізика. – 2014. – № 7 (трав.). – С. 7-13.

Мікульонок, І. Півжиття під чужим іменем / І. Мікульонок // Країна знань. – 2012. – № 3. – С. 21-25.

Микуленок, И. «Трасса Кондратюка» / И. Микуленок // Природа и человек. XXI век. – 2013. – № 3. – С. 34-35.

Мироненко, З. «Ця земля має для мене не меншу цінність, ніж місячний ґрунт» : [Ніл Армстонг] / З. Мироненко // Вечірня Полтава. – 2015. – 15 квіт. – С. 5.

Попова, Т. Юність Олександра Шаргея – майбутнього піонера космонавтики і винахідника Юрія Кондратюка / Т. Попова // Фізика та астрономія в школі. – 2008. – № 3. – С. 47-51.

Попова, Т. Життєвий шлях і винахідницька діяльність Ю. В. Кондратюка (О. І. Шаргея) / Т. Попова // Фізика та астрономія в школі – 2008. – № 4. – С.49-56.

Правденко, О. Юрій Кондратюк пішов добровольцем на фронт і зник назавжди / О. Правденко // Коло. – 2014. – 17 квіт. – С. 19.

Смирнов, В. Полтавський предтеча теоретичної космонавтики (До 110-річчя від дня народження Юрія Кондратюка-Шаргея) / В. Смирнов // Рідний край. – 2007. № 1 (16). – С. 165-179.

Цебрій, В. Життя і загадка полтавського «космічного генія» / В. Цебрій // Полтавський вісник. – 2007. – 13 квіт. – С. 24.

Чистух, В. Юрій Кондратюк / В. Чистух // Фізика. – 2012. – № 10 (трав.). – С. 7-13.

Електронні ресурси

Александр Шаргей (Юрій Кондратюк) (1897г.-?) // History [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2009-2016. – Режим доступу: <http://bit.ly/2lCwS1k> (дата звернення: 02.03.2017). – Назва з екрану.

10 фактів про Юрія Кондратюка — українця, чий відкриття лягли в основу програми NASA // Blog.imena.ua [Блог]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2015- 2017. – Режим доступу: <http://bit.ly/2lvNIOу> (дата звернення: 02.03.2017). – Назва з екрану.

Кондратюк Юрій Васильович [Електронний ресурс] // Welcome to Poltava [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2007-2017. – Режим доступу: <http://bit.ly/2lZaRuU> (дата звернення: 02.03.2017). – Назва з екрану.

Кондратюк Юрій Васильович [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2017. – Режим доступу: <http://bit.ly/2lZbO6g> (дата звернення: 02.03.2017). – Назва з екрану.

Космос український – Юрій Кондратюк (1897-1942?) // ХайВей [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.], 2005-2017. – Режим доступу: <http://h.ua/story/294353/> (дата звернення: 02.03.2017). – Назва з екрану.

Українська еліта. Кондратюк Юрій Васильович (Шаргей Юрій Гнатович) інженер-винахідник [Електронний ресурс] // Електронна Бібліотека Князєва [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.]. – Режим доступу: <http://bit.ly/2lvBeqk> (дата звернення: 02.03.2017). – Назва з екрану.

Юрій Кондратюк: таємниці долі та винаходів [Електронний ресурс] // На скрижалях [сайт]. – Текст. дані. – [Б. м.]. – Режим доступу: <http://bit.ly/2lX7aHu> (дата звернення: 02.03.2017). – Назва з екрану

ДВА ІМЕНІ – ОДНА ДОЛЯ

**До 120-річчя від дня народженні Юрія Васильовича Кондратюка
(Олександра Гнатовича Шаргея)**

Бібліографічний покажчик

Упорядник:

Картальова Любов Іванівна

Редактор

С. В. Сичова

Комп'ютерна верстка

В. В. Шевченко, Д. С. Ведь

Відповідальна за випуск

М. Г. Максименко

Підписано до друку 17.03.2017 стор. Тираж 5 прим.
Обласна бібліотека для юнацтва імені Олеся Гончара
36039, м. Полтава, вул. Олеся Гончара, 25 а
[http:// libgonchar.org](http://libgonchar.org) Е-mail: pobugonchara@ukr.net